

IZ SPOMINOV NA RAJKA NAHTIGALA IN FRANA RAMOVŠA

Ko sem se jeseni 1945 vpisal na filozofsko fakulteto, še nisem bil trdno odločen, ali bom romanist ali slavist. Francoščino sem imel v gimnaziji rad, poznal sem njeno slovnico in tudi praktično sem jo kar dobro osvojil; od slovanskih jezikov sem poznal nekaj osnov ruščine in češčine po učbenikih in tečajih Janka Orožna v Celju, pri slovenščini pa bi si bil rad razjasnil razmerja med narečjem, ki so ga govorili starši (Notranjci), in govorom mojega okolja na Štajerskem (Dramlje), saj so se nekateri (mestni) sošolci posmehovali mojim preveč ejevskim naglašenim ijem in ojevskim ujem (nit - net, kruh - kroh), medtem ko so profesorji pohvalili moje branje, kadar sem poskušal posnemati svoje starše. Skupaj s tremi ali štirimi bruci sem doživel prvo mrzlo prho, ko nas je Stanko Leben posamič v sobi francoskega inštituta v NUK-u povprašal, zakaj smo se odločili za študij francoščine; precej nezadovoljen je bil z odgovori¹, česar ni izrazil samo z besedami, ampak tudi s potezami na svojem obrazu. Pravo nasprotje mu je bil Janko Kotnik, takratni lektor za francoščino, ki je s svojo blagostjo nevtraliziral Lebnovo ostrino; zelo privlačne so bile temperamentne interpretacije besedil pri Lacroixu, ki pa je moral Slovenijo kmalu zapustiti. Na slavistiki je bilo več profesorjev. Razen Nahtigala in Ramovša sem kmalu spoznal še Aleksandra Stojičeviča (srbohrvaščina)², ki se je rad pobahal, da je študiral pri Leskienu v Leipzigu in je vse nemške naslove njegovih del izgovarjal s pravo šumadinsko intonacijo ter s številnimi vmesnimi »dakle«; bil je dobrodušen in vesel vsakega slušatelja, ki je prišel na njegovo predavanje. Med C-predmeti sem si izbral še indoevropsko primerjalno slovnico, ki jo je predaval Karel Oštir, pravzaprav bi bilo bolje reči, da nas je nenehno spraševal oziroma se z nami pogovarjal. Bil nam je všeč zaradi svoje fizične majhnosti, zaradi svoje pipe in duhovitih pripomb na račun takratnega dogajanja, predvsem pa zaradi svojega velikanskega znanja in skromnosti³. Tudi Jakob Kelemina, za nemščino, ki je bil takrat dekan fakultete, je bil izvirna

osebnost, nekoliko neroden v izražanju in v kretnjah, vendar trden v svojih izvajanjih. Za slaviste je bila obvezna tudi narodna zgodovina pri Milku Kosu in Gregorju Čremošniku, pozneje pri Bogu Grafenauerju; verjetno bolj iz radovednosti sem obiskal nekaj predavanj iz etnologije pri Niku Zupaniču, kar dva ali tri semestre pa sem zdržal v umetnostnozgodovinskem seminarju pri Francetu Steletu; pri opisu in razlagi slik sem na koncu že kar aktivno sodeloval. Ta širša seznanitev s predmeti in profesorji filozofske fakultete je bila mogoča zaradi učnih načrtov⁴, po katerih so bili izpiti predpisani šele po drugem letniku, prej smo opravili samo nekaj kolokvijev.

Glavnina slavističnih predavanj in seminarjev je bila v seminarski sobi v pritličju NUK-a, ki je bila tudi sicer nekakšno središče slavističnega študentskega dogajanja; na istem hodniku so bili razvrščeni profesorski kabineti s knjižnico Inštituta za slovansko filologijo, ki mu je od ustanovitve 1919 načeloval Rajko Nahtigal. Za knjižnico je skrbel edini, že nekoliko ostareli asistent Zvonko A. Bizjak skupaj s sorodnikom faktotumom Rudolfom Železnikom; ta dva sta bila za študente tudi glavna informatorja o tem, kaj je treba za določen izpit preštudirati, rada pa sta pripovedovala tudi o zunajstrokovnih lastnostih profesorjev, o njihovem družinskem življenju, o medsebojnih dobrih in slabih zvezah, o trenutnem razpoloženju itd. Literarnozgodovinska predavanja Franceta Kidriča in Antona Ocvirka so bila še v starem univerzitetnem poslopu, a so Kidričeva pogosto odpadala, deloma zaradi bolezni, deloma zaradi drugih zadolžitvev (predsednik Akademije)⁵, tako da je do prihoda Marje Boršnikove in Antona Slodnjaka Ocvirk sam skrbel za slovensko in primerjalno književnost z literarno teorijo. Sprva je bil na slavistiki edini lektor Nikolaj Preobraženski, živa ruska enciklopedija, ki ga je Nahtigal spoznal v Gradcu med prvo svetovno vojno, kjer je bil Preobraženski kot ruski štipendist konfiniran; bil je po študiju zgodovinar in se je v Pragi habilitiral, vendar ustreznega mesta ni mogel dobiti, zato je zasilno pristal na ruskem lektoratu (nazadnje je po Slodnjakovi zaslugi dobil profesuro v Zadru). Doma je bil iz Nižjega Novgoroda (Gorki), iz okajočih govorov, zato mu je praktično ponazarjanje ruskega akanja delalo težave, kar pri slušateljih ni ostalo neopaženo; sicer pa je bil znan kot prava dobričina, ki so mu po vojni naložili še pouk ruščine na vseh fakultetah, tako da so ga kupi indeksov za podpisovanje dobesedno zasuli. V Ljubljani so ga poznali kot »človeka z vrtnico«.

Slavisti prva leta po vojni nismo bili razdeljeni na letnike, bili smo vsi skupaj ne glede na predmetne povezave in semestre; starejši letniki so bili po številu zelo skromni, saj je večina šla že pred diplomu učiti; ob Nahtigalovi sedemdesetletnici 14. 4. 1947 sta na sliki (objavljena v Nahtigalovem zborniku 1977 na str. 509) v veliki večini prvi in drugi letnik⁶. Starostno sta bila tudi ta dva letnika dokaj

nehomogena, saj smo bili nekateri zaradi izgubljenih vojnih let že v prvem letniku »starejši« – ko bi morali končati, smo lahko šele začeli s študijem. Da so bile razmere še napol vojne, se je videlo po naših oblekah, ki so bile pri moških vsaj v enem delu vojaške (škornji, jahalne hlače, predelan vojaški suknjič ali plašč). Pomenljivost takega oblačenja je bila celo pripadnostno obarvana, ni izražala zgolj pomanjkanja civilnega v blagu in mišljenju. Na kosilo je hodila večina Neljubljancev v Ljudsko kuhinjo, ki ni zahtevala preveč od naših revnih živilskih nakaznic; kar nam je ostalo, smo v različnih kombinacijah pokuhali v študentskem kolegiju na Miklošičevi ulici (tu je stanovalo precej filozofov)⁷, kjer so se v starem lesovju zgornjih bunkerjev (tako smo imenovali te sobe) zaredile tudi stenice, mi pa smo prvo zimo brez kurjave orokavičeni študirali kar v posteljah; najsvetlejši trenutki so bili ob odpiranju paketov UNRRA, ki so dvakrat prišli tudi do nas.

Nahtigalovo predavanje sem prvič poslušal novembra 1945. S svojo dolgo brado je bil med vsemi profesorji nekaj posebnega. Videti je bil zelo star, čeprav mu je bilo šele osemindeset let; njegova pisava na tabli je bila naravnost lep opisna, roka pri pisanju mirna. Z levo roko je držal pred seboj zapis na polovičnem listu, ki se je tresel in pošumeval, zato je, kadar se je dalo, vselej roko z listom rajši prislonil za hrbet, kjer je bila mirnejša in list ni tako očitno šelestel. Govor je bil dolensko obarvan, malo arhaičen, in zdelo se je, kot da se mu hoče zatikati, vsebini pa tudi začetniku ni bilo težko slediti. Pri proseminarju iz stare cerkvene slovanščine je vsakokrat koga povabil k tabli, da je napisal stavek ali dva iz Zografskega ali Marianskega kodeksa v cirilici, ga prevedel, nato pa je sledila filološka in jezikovna analiza. Začetniki si seveda nismo takoj upali nastopiti; ko pa smo spremljali odgovore nekaj kolegov in z njimi preizkušali svoje znanje, se je počasi utrjevalo zaupanje in je izgineval strah. Kmalu sem se odločil za preizkušnjo. Nahtigal je bil z mojimi razlagami zadovoljen in ob prvi priložnosti me je predlagal za demonstratorja (takrat se je ta vloga imenovala pomožni asistent). S tem sem dobil bolj neposreden dostop do knjižnice, približal sem se njegovemu delu, zvedel pa sem tudi marsikaj o njegovih življenjskih težavah⁸, ki so povzročale čedalje vidnejše zapiranje pred svetom in gibanje v ozkem, ustaljenem krogu prijateljev in znancev. Novih znanstev se je otepal, zato je na splošno veljal za nedostopnega, nekomunikativnega človeka; gibal se je le še po uhojenih poteh med domom na Mirju 13, svojo sobo v NUK-u, (S)AZU in gostilno Pod skalco, kjer se je tedensko srečeval s svojim omizjem, katerega stalni člani so bili Milko Kos, France Stele, nekdanji direktor Narodne galerije Fran Windischer in morda še kdo. Zvečer sem skupino večkrat srečal na poti na Mirje, postajali so na križiščih, Nahtigal se je opiral na svojo sprehajalno palico, in se živahno

pomenkovali. Včasih se je kdo od njih oglasil tudi dopoldne v njegovi sobi, prihajala pa sta tudi Franc Grivec in Niko Zupanič⁹, prvi je navadno iskal podatke o problemih cerkvene slovanščine in Brižinskih spomenikov v knjigah in revijah, ki so bile postavljene v Nahtigalovi bližini, obenem pa ga je tudi to in ono vprašal. Po njegovem odhodu je rad naredil kakšno opazko, iz katere sem zaznal, da ga ni imel za pravega filologa, njegove ugotovitve za Nahtigala niso izhajale iz dovolj trdnih filoloških temeljev. Na Zupaniču je ostalo nekaj mladostno veseljaškega, in ko se je spomnil kakšne prigode iz skupnih gimnazijskih in dunajskih let, je domneval, da bo z njo razvedril mračnega Nahtigala. Vsak obisk mu je moral nekdo od znanih obrazov najaviti, sprejel pa ga je pri veliki zeleni mizi (imel sem vtis, da je biljardna), ki je bila tudi izpitna miza. Spomnim se zmešnjave, ki je nastala v zvezi z obiskom norveškega slavista Christiana Stanga leta 1950. Ko mu je Bizjak najavil, da ga želi ta in ta pozdraviti, je Nahtigal obisk zavrnil, toda ker se je Stang že motovilil na vratih, odločitev ni bila več uresničljiva. Nahtigal se je značilno odhrkal, vstal in rekel: »Naj pride.« In v isti sapi tudi bližajočemu se Stangu: »Werma tajč reden!«

Kdor je temeljito preštudiral Nahtigalove Slovanske jezike iz leta 1938¹⁰ (takrat so se še dali kupiti), zlasti njihov prvi del, je z lahkoto lovil nit vseh njegovih predavanj; v knjigi je tudi našel ključ za interpretacijo starocerkvenoslovanskih in staroruskih tekstov. Toda Nahtigal je rad videl, da se je študent seznanil tudi z Leskienovo stcksl. slovnico, tudi z Vondrákovo ali Dielsovo in z van Wijkovo zgodovino starocerkvenoslovanščine, saj na drugi strani ni maral, da bi postali ljudje »unius libri«. Za smešno ceno sem kupil tudi njegove Starocerkvenoslovanske študije in obe knjigi Sinajskega evhologija ter Kopitarjevih zbranih spisov drugi del. Tako se je Nahtigalova filološka podoba jasneje zarisala v mojo zavest in presenečala je njegova akribija, ki jo je večkrat priporočal tudi študentom z besedami: »Filolog mora biti pedant.«

Ena od priljubljenih Nahtigalovih tem je bila obravnava Slova o polku Igorevč, ki ga je pripravljal za izdajo¹¹. Pri rekonstrukciji genealogije kijevskih in drugih knezov, ki nastopajo v Slovu, je spretno kombiniral podatke iz staroruskih letopisov in se včasih kar razvnel ob domnevo potrjujoči najdbi; manj prepričljivo je bilo odstranjevanje cerkvenoslovanskih prvin iz besedila in vzpostavljanje verjetne podobe staroruskega jezika konca 12. stoletja. Glede vloge in deleža cerkvene slovanščine v knjižni ruščini se je Nahtigal ravnal po svojem ruskem učitelju A. A. Šahmatovu, odklanjal je teze o primarnosti vzhodnoslovanskega pismenstva, a na drugi strani ni pripisoval vzhodnoslovanski redakciji cerkvene slovanščine take pomembnosti, kot sta jo pozneje v svojih delih dokazovala B. O. Unbegaun in zlasti A. V. Isačenko¹², ki sta bila (deloma) tudi Nahtigalova učenca.

Kdor je sodeloval pri stcksl. proseminarjih, se je toliko seznanil z Nahtigalovi-mi zahtevami, da ga izpit ni presenetil. Zgodilo pa se je kar precejkrat, da je prišlo med njim in kandidatom do kratkega stika; v takih primerih je navadno kandidata ali kandidatko že po nekaj minutah odslovil in se prišel v asistentovo sobo pritoževat nad nesramnostjo in predrznostjo ničznalca. Da se je potolažil, je opisal kakšen izpitni pripetljaj pri Jagiću na Dunaju ali pri Murku v Gradcu. Pove-dal je, da so tretjič spustili tudi največjega nevedneža z utemeljitvijo, da bi utegnil biti kandidat tako nesramen in bi se pojavil na izpitu še četrtič – tega pa si nihče ni želel. In nasprotno – če je bil z izpitom zadovoljen, je našel na kandidatu še kakšno drugo pozitivno lastnost, npr. da zna logično sklepati, da lepo in poveza-no govori in celo – da je zdrav(a) ali prikupne zunanjsosti. Večinoma je bil Nahti-galov stcksl. izpit kombiniran z Ramovševim slovenskim jezikom; Ramovš je spraševal ločeno kot drugi in je pri skupni oceni odmeril večjo težo Nahtigalovi.

Ni mi znano, ali je prišla do Nahtigala leta 1948 direktiva, da je treba v jeziko-slovju obravnavati Marrovo »novoe učenje o jazyke«, vsekakor pa smo študenti v krožku nekajkrat ta nauk razčlenjevali in Ramovš je uporabil eno predavateljsko uro, da je po Matthews¹³ čisto pasivno posnel glavne »postavke« marrizma. Nah-tigal je večkrat tožil, kako je marrizem pokopal v Rusiji klasično primerjalno jezi-koslovje in je v svojem zapisu Trenja v ruski lingvistiki¹⁴ štel celo Stalinu v dobro, da je nastopil proti »gadaniju na kofejnoj gušče«¹⁵ in s tem omogočil oživitev znanstvenega jezikoslovja.

Ko je prišlo leta 1947 do sprememb v učnem načrtu in je bil odpravljen C-di-plomski izpit ter so bili vpeljani delni oz. letni izpiti, se je število izpitov pri Nah-tigalu že v naslednjem letu precej pomnožilo. Takrat je tudi že prestopil 70. leto in videti je bilo, da ga povečane izpitne obveznosti niso preveč veselile; zase je ohranil samo A- in B-izpita iz ruščine in stcksl., delne izpite pa je najprej prepus-til Bizjaku, po letu 1950, ko je le-ta zbolel, pa sva prevzela to spraševanje (takrat že asistenta) Dimitrij Sovre in jaz. Sovretu je zaupal izpite iz uvoda v študij slo-vanskih jezikov, meni pa staro cerkveno slovanščino; spraševala sva v njegovi sobi za zeleno mizo, medtem ko je sam normalno delal za svojo mizo. Zmotila sva ga ob koncu vsakega izpita, da je podpisal oceno; večinoma je podpisal brez pripombe, le tu in tam je podvomil, če nisva mogoče prestroga, vendar nikoli ni spreminjal zapisane ocene.

V teh letih je Sovre sodeloval tudi v pripravi druge izdaje Nahtigalovih Slovan-skih jezikov (izšli 1952); odpravil je precej napak pri navajanju gradiva, še bolj pa se je izkazal pri dopolnjevanju literature. V tej zvezi moram omeniti, da sta med splošnimi jezikoslovnimi deli upoštevana de Saussure¹⁶ in Trubeckoj¹⁷ ter dela pra-škega lingvističnega krožka, ki smo jih takrat nekateri že poznali, vendar pri

predavanjih ali seminarjih o teh rečeh ni bil govor. Naneslo je, da sva s Sovretom zvedela, da si Nahtigal dopisuje z Romanom Jakobsonom iz ZDA, ki se je s svoje strani zanimal za Nahtigalovo razpravo Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovenskih izvirnih pesnitev (RAZU I, 1942), medtem ko se je Nahtigal ukvarjal z Jakobsonovo izdajo Slova o polku Igorevč iz leta 1948. Tako sva s Sovretom prišla na misel, da bi po tej zvezi poskusila priti do štipendije za študij v Ameriki; čutila sva, da so naše razmere utesnjene in nespodbudne, da je treba spoznati »v živo«, kaj in kako se dogaja v jezikoslovju zunaj naših meja, ki so bile takrat v naši zavesti še čisto neprestopne. Nahtigal je takoj pisal Jakobsonu prijazno pismo in mu obrazložil najine želje. Bila sva prav prijetno presenečena, ko je prišel pozitiven odgovor, da bova sprejeta na njegovi univerzi v Cambridgeu, da bova oproščena šolnine za doktorski študij in da bova dobila celo nekakšno univerzitetno štipendijo. Nahtigal in Ramovš sta napisala za ameriško fundacijo, ki naj bi oskrbela stroške za vožnjo in dodatno štipendijo, še dodatna priporočila, vendar se je stvar zataknila ob dejstvu, da bi se morala s Sovretom osebno predstaviti ameriškemu zastopniku v Švici; to pa takrat ni bilo uresničljivo. Iz vseh prizadevanj in upov nama je ostalo samo znanje angleščine, kolikor sva si ga pridobila v tistem letu, in seveda trdna odločenost, da prideva v svet ob drugi priložnosti; tako je Sovre odšel kot državni štipendist jeseni 1953 v Oslo, jaz pa kot lektor slovenščine na univerzo v Göttingen. Nahtigal je bil takrat že upokojen, čeprav je bilo okrog tega precej težav. Menda pravega zakona o tem, kdaj morajo profesorji na univerzi v pokoj, sploh ni bilo, ker je bil Aleksander Belič¹⁸ s svojim vsestranskim vplivom nedotakljiv. Nahtigalu so obljubili, da bo do smrti lahko obdržal svojo delovno mizo (in sobo), izposlovali so mu malo večjo pokojnino in ga imenovali za častnega predstojnika oddelka.

Od Nahtigala 13 let mlajši Fran Ramovš je predaval slovensko zgodovinsko slovnico in splošno fonetiko. Predavanja so bila ciklična, zato je bilo začetnikom težko slediti, kadar so »padli« v nadaljevanje kakšnega poglavja; spomnim se, da sem začenjal prav razumevati slovenski konzonantizem šele pri poslušanju fonetike. Ramovš je najbrž vedel za naše muke, zato se je večkrat pošalil, da vse to še ni tako hudo, kot je bilo ob njegovem prihodu na univerzo, ko je začel s tečajem *Altindische Syntax für Fortgeschrittene*. Ramovš je bil za nas pravo nasprotje Nahtigalu. Bil je živa eleganca: v hoji in v kretnjah sploh je bil v žlahtnem pomenu gosposki, ves čar njegove osebnosti pa se je izražal v besedi. Ko nas je z rahlim prikonom pozdravil in smo sedli, je potegnil iz žepa komaj opazen listek, vendar se večinoma pri predavanju nanj ni ozrl. Govorne enote je komponiral tako, da niso bile samo vsebinsko usklajene in povezane, ampak so bile prijetne tudi za uho. Toda kljub tako visoko umetelni skladnosti med vsebino in obliko je iz celotne Ramovševe pripovedi dihala jezikovna narurnost, nič ni bilo

izumetničenega, nič narejenega, nič odvečnega¹⁹. Izgledalo je, da predava z veliko lahkoto, čeprav smo za tem slutili enkratno miselno disciplino in napor. Zaradi te neprimerljive izrazne popolnosti je bilo pozneje kar nedoumljivo, da je Ramovš (po bolezni) včasih zamenjal eno besedo z drugo in govoril dalje, ko da ni bilo nič narobe.

Od Ramovševih predavanj se najbolj živo spomnim tečaja o slovenskem naglasu²⁰. Medtem ko smo se o vokalizmu, konzonantizmu in narečjih lahko v glavnem poučili iz njegovih knjig (Konzonantizem, 1924; Kratka zgodovina slovenskega jezika, 1936; Dialekti, 1935), o naglasu ni bilo ustreznega pripomočka. Tu smo zvedeli za imena, kot so npr. T. Lehr-Splawiński, F. de Saussure, F. Fortunatov, A. Belić, St. Ivšić; videti pa je, da se je Ramovš za predslovensko fazo slovanskega naglasa oprl predvsem na študijo N. van Wijka, Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme (1923), saj je avtorja kot najbolj kompetentnega za to področje pogosto omenil. Povzetek svojih akcentoloških predavanj je Ramovš objavil v SR 3 (1950), 16-23 in ga naslovil Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov; tu naštetih ugotovitev ni mogla obiti nobena poznejša razprava o slovenskem naglasu.

Pravih seminarjev v povojnih letih pri Ramovšu ni bilo; verjetno ni našel več časa, da bi se ukvarjal s seminarskimi in diplomskimi nalogami slušateljev, zato pa so bili njegovi sproščeni pogovori s posameznim študentom, ki ga je v ta namen poklical »k tabli«, prav zanimivi. Navadno je izbral kakšno splošno jezikoslovno temo in preizkušal sogovorca, ali lahko sledi njegovemu razmišljanju in ob tem pove tudi kaj svojega. Rad je imel teme o glasovnih spremembah v času in prostoru nasploh in v slovenščini še posebej; pri tem je upošteval zlasti notranje-jezikovna fonetična razmerja med glasovi, a tudi zunanje okoliščine, kot je npr. sosedstvo ali prekrivanje z drugimi jeziki. Opazno se je ločil Ramovšev govor pri predavanjih od tega pri seminarju. V prvem primeru je govoril knjižno s komaj opazno ljubljansko patino, v drugem pa se je veliko bolj približal ljubljansčini; to je bilo najbolj očitno takrat, kadar je ogovoril katero od svojih ljubljanskih znank, npr. Bredo Pogorelec ali Jasno Škerlj.

Izpite smo opravljali pri Ramovšu na SAZU, Novi trg 3, v sobi glavnega tajnika. Najavljala nas je njegova tajnica Nada Jesse, sam je kandidata posedel v usnjen naslanjač (ta je še zdaj na istem mestu) in navadno za uvod vprašal čisto kaj vsakdanjega, nestrokovnega. Meni je dal brati iz Dalmatinove Biblije, sedel na rob naslanjača in začel pogovor o soncu, solnovratu, suncokretu in sončnici; obdelala sva vprašanja v zvezi z etimologijo, zgodovinsko fonetiko, pomenom in besedotvornjem do zadnjega - od kdaj ne pišemo več solnce in zakaj. Bil sem prepričan, da je izpit trajal samo 10 minut, v resnici pa je minilo tri četrt ure.

Ramovševa strokovna avtoriteta je bila v slovenskem okolju tako rekoč absolutna. Njegovo kavarniško omizje in v širšem smislu njegovi učenci (Šolar, Bajec, Kolarič, Rupel idr.) so mu v celoti zaupali in si najbrž niso upali niti pomisliti, da bi ga v čem mogli preseči. Prav neverjetno (in skoraj bogokletno) se nam je zdelo, ko je Božo Vodusek o Slovenskem pravopisu 1950, ki sta mu stala vsaj formalno na čelu Fran Ramovš in Oton Župančič, objavil v Novem svetu²¹ v treh nadaljevanjih tako uničujočo kritiko. Ramovš si okrog tega ni delal sivih las in je polemiko prepustil Bajcu²², ki je takrat že bil docent za slovenski knjižni jezik; veliko globlje pa je bil prizadet ob izdaji Mikuševe knjige *À propos de la syntagmatique de professeur A. Belić*, s katero se je nenavadno tragično in pomenljivo končalo Ramovševo dopisovanje z Belićem, o čemer priča zadnje njegovo sporočilo malo pred smrtjo jeseni 1952²³. Spomnim se tudi dopisovanja med Nahtigalom in Ramovšem v zvezi z nasledstvom. S položajem nikakor nista bila zadovoljna, a stvari so se razpletle šele nekaj let po Ramovševi smrti.

Pripadniki povojnega rodu slavistov smo bili že nekakšni vnuki Nahtigala, Kidriča in Ramovša, vendar brez pravih očetov. Vsi so bili strokovno in človeško formirani še pred prvo svetovno vojno, zagnani za novo slovensko univerzo v novi državi. Zato ni čudno, da so bili neprimerno trdnejši in enovitejši v svojih idealih in vrednotah kot rod njihovih učencev v prvi Jugoslaviji, ki je doživljal zanos in vzpon svojih učiteljev, a je moral na drugi strani občutiti, da so se le-ti znašli v precejšnji znanstveni izolaciji, ki jim je po svoje grenila življenje. Druga svetovna vojna je iz vseh treh naredila izčrpane starčke, ki so kljub navidez zatrtim bolečinam ponovno zastavili delo; a bilo je bolj v znamenju ohranitve izročila kot pa v odkrivanju novih poti v prihodnost.

Med Nahtigalom in Ramovšem na prvi pogled ni bilo opaziti posebne navezanosti, toda z leti sem spoznal, da sta že iz graških let drug drugega potrebovala in se cenila. Ramovš je bil človek z jasnimi cilji za prihodnost, vendar jih sam zaradi mladosti ni mogel v okolju uresničevati; na drugi strani je bil Nahtigal zunaj stroke dokaj pasiven, a se je dal za Ramovševe načrte hitro pridobiti. Tako sta harmonično sodelovala pri ustanavljanju ljubljanske univerze in pozneje akademije ter seveda pri delu filozofske fakultete. Nahtigal se je zatekel k Ramovšu po nasvet in pomoč v čisto človeških stiskah; ta mu je vedno pomagal, čeprav tudi njemu z njimi ni bilo prizaneseno.

OPOMBE

- ¹ Večinoma smo se vrteli okrog francoske književnosti, ki da je bogata in zanimiva, da jo želimo globlje spoznati ipd.; redkeje se je kdo spomnil jezika in njegovega razmerja do latinščine. O tem in o temeljih primerjalnega romanskega jezikoslovja sem se pozneje nekoliko razgledal pri predavanjih in vajah Antona Grada, ki je bil takrat še privatni docent.
- ² Pri SAZU je izdal knjigo o imperfektu in aoristu v srbohrvaščini, rad je predaval o dubrovniški in dalmatinski književnosti; da bi bil »na liniji«, je pri seminarju večkrat obravnaval tudi dnevno aktualne politične spise o književnosti (npr. Zogovića). Da vse skupaj ni bilo preveč resno, dokazuje položaj v seminarski sobi: z dvema ali tremi slušatelji v prvi vrsti se je pogovarjal, vmesne vrste so bile prazne, v zadnji pa so igrali šah.
- ³ O Oštirjevem delu in pomenu gl. Bojan Čop, *Hundert Jahre eines bekannten slowenischen Sprachwissenschaftlers, Professor Dr. Karel Oštir – Ob stoletnici rojstva slovenskega jezikoslovca dr. Karla Oštirja, Linguistica XXIX (1989)*, str. 3–12.
- ⁴ Novi učni načrti z delnimi in letnimi izpiti so začeli veljati za slušatelje prvega letnika jeseni 1947. Domnevam, da so prišle prve spodbude k nam že poleti 1946, ko sta France Kidrič in Fran Ramovš obiskala Leningrad, kjer so se sestali predstavniki slavistike slovanskih držav. Videti je, da je Ramovš glede na položaj drugod sprejel v predmetnik tudi slovenski knjižni jezik, za katerega je sprva na stopnji lektorata skrbel Anton Bajec.
- ⁵ Pogosto je na oglasni deski visel listek s sporočilom, da predavanje Franceta Kidriča odpade zaradi nujne seje – nekajkrat tudi pri predsedniku vlade, ki je bil takrat njegov sin Boris.
- ⁶ Na sliki je okrog 60 študentov in študentk, med njimi Janko Messner, Dimitrij Sovre, Ivan Minatti, Lojze Krakar, Pavle Merku, Bruno Hartman, Franc Jakopin, Janez Zor, France Bernik, Boris Paternu, Breda Pogorelec, Zmaga Kumer, Alenka Glazer, Cene Kopčavar.
- ⁷ Največ je bilo Celjanov, npr. Bruno Hartman, Božo Otorepec, Janez Stanonik.
- ⁸ Izgubil je vse tri sinove: najstarejšega kmalu po preselitvi v Ljubljano leta 1919, drugi je študiral slavistiko in je tragično umrl pod vlakom leta 1936 (njegovemu spomenu je posvetil Slovenske jezike) in tretji (Konstantin) je padel v NOB leta 1944. Ostala mu je edina hčerka Karolina, por. Berce, ki je skrbel za njo v hiši na Mirju 13.
- ⁹ O njem so govorili, da je bil v zelo dobrih odnosih s Pašičem; večkrat se je hvalil, da je bil med prvo svetovno vojno v Londonu in da ima velike zasluge za nastanek prve Jugoslavije. Toda ko smo njegovo pripovedovanje na skrivaj posneli na magnetofon in mu posnetek predvajali, se je svojega govora ustrašil; seveda smo zapis takoj zbrisali.

- ¹⁰ Pri Harrassowitzu v Wiesbadnu je v zbirki Bibliotheca slavica leta 1961 Joseph Schütz izdal nemški prevod (*Die slavischen Sprachen: Abriß der vergleichenden Grammatik*); dve leti pozneje je v redakciji in s predgovorom S. B. Bernštejna izšel še ruski prevod N. M. Elkine (*Slavjanske jazyki*, Moskva 1963).
- ¹¹ Odlomek je izdal v jubilejni številki Slavistične revije 1950 (Ramovšev zbornik), str. 369–396; celota je izšla v knjigi pri SAZU leta 1954.
- ¹² Prim njegovo *Geschichte der russischen Sprache*, 1. Band – Von den Anfängen bis zum Ende des 17. Jahrhunderts, Heidelberg 1980; 2. Band – Das 17. und 18. Jahrhundert, Heidelberg 1983.
- ¹³ Angleški slavist W. K. Matthews, ki je sodeloval tudi pri angleški izdaji Prešerna, je članek *The Japhetic Theory* objavil v *The Slavonic and East European Revue*, XXVI (1947–48) 2, str. 172–192.
- ¹⁴ Posebno živahno je v tem zapisu predstavil vzdušje ob marrističnem divjanju po izidu knjige V. V. Vinogradova *Russkij jazyk*, 1947. Žalostne razmere je ilustriral tudi s podatki o tem, kako so se nekateri marristi po Stalinovem nastopu hitro znašli v nasprotnem taboru in opravili javno kesanje.
- ¹⁵ SR 4 (1951), str. 254–261.
- ¹⁶ *Cours de linguistique générale*, 1916 (in nemški prevod iz leta 1931).
- ¹⁷ *Grundzüge der Phonologie*, Dunaj 1939.
- ¹⁸ Belić (1876–1960) je bil eno leto starejši od Nahtigala, vendar je imel še pri osemdesetih vse niti srbske slavistike v svojih rokah, npr. ob slavističnem kongresu v Beogradu 1955.
- ¹⁹ Navadno je v nekaj stavkih povzel vsebino predhodnega predavanja, novo pa je večinoma začel z besedami: »Danes si hočemo ogledati ...; Danes hočemo govoriti ...«. Glagol hočemo namesto bomo je rad uporabljal tudi v razpravah, za nas je bil prijazno starinsko obarvan.
- ²⁰ Med zadnjimi sklenjenimi tečajji predavanj je bilo slovensko zgodovinsko oblikoslovje, ki je po zapisih slušateljev Brede Pogorlec, Pavleta Merkuja in Mitje Sovreta izšlo leta 1952 kot skripta z naslovom *Morfologija slovenskega jezika*. Ramovš besedila ni utegnil več po svoje obdelati, zato je ostalo v marsičem okrnjeno.
- ²¹ Prim. *Novi svet* 1950, str. 947–953, 1045–1052, 1147–1152.
- ²² *Rast slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1951 (predelana knjižna izdaja razprave *Kako je rasel naš jezik?*, ki je kot odgovor na Voduškovu oceno izšla v nadaljevanjih v *Slovenskem poročevalcu* marca 1951).
- ²³ Prim. J. Rotar, *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem*, SAZU, Ljubljana 1990, na str. 128.